

ВИРОБНИЦТВО СОЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Г.П.Атамась, кандидат економічних наук, старший викладач
Одеський державний аграрний університет*

У статті проаналізовано стан виробництва і споживання сої в Україні. Запропоновано підвищення врожайності сої вирішувати шляхом упровадження науково-технічної системи насінництва, яка дасть можливість повністю забезпечити сільгоспвиробників насінням районованих високопродуктивних сортів соєвих бобів вітчизняної селекції.

В статье проанализировано состояние производства и потребления сои в Украине. Предложено повышение урожайности сои путем внедрения научно-технической системы семеноводства, которая даст возможность полностью обеспечить сельхозпроизводителей семенами районированных высокопродуктивных сортов соевых бобов отечественной селекции.

Вступ. Українські товаровиробники в 2005 р. зібрали значний урожай соєвих бобів — 611,5 тис.т, що в 1,7 раза більше, ніж торік. Мало хто з українських аналітиків аграрного ринку сподівався на такий стрибок у виробництві сої. Прогнози експертів, які публікувалися в пресі на початку 2005 року, були досить стриманими — плюс 10-15% зростання виробництва, порівняно з 2004 роком, коли зібрали 363,3 тис. тонн соєвих бобів. У Європі, мабуть, це один із найкращих результатів виробництва, хоча досягнуто його було екстенсивним шляхом — за рахунок розширення посівів.

За даними Інституту кормів Української академії аграрних наук (Вінниця), річна потреба в повножировому соєвому шроті для тварин і птиці всіх категорій господарств України (420 тис. т) може бути забезпечена на рівні: для великої рогатої худоби — 200 тис. т, свиней — 120, птиці — 100 тис. т. До речі, у світі середній рівень урожайності соєвих бобів коливається в межах 22-25 ц/га, хоча в окремих країнах, зокрема в Європі, сою збирають по 30-35 ц/га й навіть більше. Але це поодинокі країни (Італія, Швейцарія), які не мають суттєвого впливу на світовий ринок сої. А загалом її світове виробництво останніми роками становить 220-

230 млн. т, причому майже 80% загального обсягу вирощують лише в трьох країнах: США — понад 75 млн. т, Бразилія — на рівні 60 млн. т й Аргентина — майже 40 млн. т. Звісно, що про такі показники в Україні можна лише мріяти. Нашим аграріям ніщо не заважає за кілька наступних років довести щорічне виробництво сої до рівня 2-3 млн. т і в такий спосіб повністю вирішити проблему забезпечення вітчизняного тваринництва високобілковими кормами, а також зайняти певну нішу на світовому ринку, особливо на ринку європейських країн.

Обговорення проблеми. Згідно з галузевою програмою “Сою України 2005-2010”, затвердженою спільним наказом Мінагрополітики України та Української академії аграрних наук №318/75 від 2 вересня 2004 року “Про організаційну роботу по забезпеченню збільшення посіву площ сої в Україні”, передбачено в 2010 році посіви сої довести до 1-1,2 млн. га, а виробництво соєвих бобів до 1,5-2 млн. т.

Враховуючи нинішні посівні площі під соєю (427,1 тис. га) та виробництво понад 600 тис. т (2005.), можна сказати, що галузеву програму можна виконати (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва сої в Україні

Показник	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2005р. до 2001 р., %
Валовий збір, тис. т	73,9	124,7	231,8	363,3	611,5	у 8 разів
Площа, тис. га	73,0	98,2	189,6	256,3	427,1	у 6 разів
Урожайність, ц з 1 га	10,1	12,7	12,2	14,2	14,3	141,6

Як свідчать дані таблиці 1, за п'ять останніх років валовий збір соєвих бобів збільшився у 8 разів, а площа тільки у 6 разів. Це свідчить про потенційні можливості підвищення якісного показника — урожайності, який за період з 2001р. до 2005 року збільшився на 4,2 ц з 1 га, або на 41,6%.

Тенденція збільшення посівів сої в країні (табл. 1) позитивно впливає на подальший розвиток рослинницької галузі господарств, оскільки польові сівозміни насичуються культурою, вельми бажав-

ною для сільгоспвиробників одразу з кількох причин. По-перше, соя — представник родини бобових, а отже, чудовий попередник для зернових і технічних культур. Соя фіксує атмосферний азот, який, відповідно, залишається в ґрунті. За середньою оцінкою, це приблизно 30 кг. Враховуючи вартість добрив, при вирощуванні сої можна значно заощадити кошти. По-друге, збільшення виробництва соєвого білка необхідне для задоволення потреб тваринництва в повноцінних кормах. Нарешті, соя є доволі привабливою для господарств в економічному відношенні: її товарне зерно на внутрішньому ринку коштує майже 300 доларів за 1 т, а поріг рентабельності його виробництва становить близько 12 ц з 1 га.

У серпні 2005 року Міністерство сільського господарства США опубліковано щомісячний прогноз виробництва соєвих бобів у 2005-2006 МР в провідних країнах-виробниках. Так, зокрема в Бразилії, врожай сої прогнозують на рівні 62 млн. т (у 2004-2005 МР зібрано 51 млн. т), в Аргентині — 39 млн. т (у 2004-2005 МР зібрано — 39 млн. т). Прогноз імпорту сої в Китай у 2004-2005 МР підвищено до 24 млн. т (липневий — 23,2, червневий — 22,8 млн. т). При цьому самі китайці прогнозують імпорт сої до країни в 2005-2006 МР в межах 27 млн. т.

Загальний обсяг світової торгівлі соєю — близько 60 млн. т. Тільки Європа споживає її близько 30 млн. т, причому власне виробництво ледь сягає 1,5 млн. т, тобто свої потреби в сої Європа покриває за рахунок її імпорту, в основному з названих країн — трійки лідерів виробництва (табл. 2.). До того ж, окрім ЄС, є ще великий ринок країн Східної Європи та СНД, які теж імпортують сою або соєвий шрот із тієї ж Бразилії чи Аргентини.

Зазначимо, що в цьому напрямі у вітчизняних сільгоспвиробників є певні зрушення: якщо в 2002-2003 роках обсяги експорту соєвих бобів з України становили 7,2 тис. т, то в 2003-2004 було експортовано 60,6 тис. т. Тоді основними покупцями української сої були: Туреччина — 21,3 тис.т, Угорщина — 13,2, Нідерланди — 7,8, Великобританія — 4,4 тис. т. Окрім експорту

бобів, Україна продає також соєвий шрот (в основному Росії – 4-5 тис.т за цінами 1550-1600 грн./т) та соєву олію (Росії, Білорусі, Молдові). Отже, для української соєвої продукції ринки збуту є. Приміром Італія, провідний виробник сої в Європі, запропонувала розглянути проект поставок з України генетично немодифікованого шроту близько 2-3 млн. т щороку з наданням інвестицій на виробництво необхідного для цього обсягу сої.

Таблиця 2

Найбільші виробники соєвих бобів у світі

Країна	2001 р., млн.т	2004 р., млн.т	Урожайність, ц/га
США	78,7	77,2	22,8
Бразилія	43,5	60,0	21,6
Аргентина	30,0	39,0	26,9
Китай	15,4	17,5	16,6
Індія	5,4	7,0	16,6
Парагвай	3,55	5,0	
Канада	1,4	2,9	
Інші	6,72	8,4	23,4

Але про нинішні та майбутні соєві здобутки можна говорити тільки з урахуванням якості соєвих бобів. Соя за якістю, зокрема за вмістом протеїну, поступається аналогічній продукції провідних виробників.

Висновки. Питання підвищення врожайності сої буде вирішено шляхом упровадження науково-технічної системи насінництва, яка дасть можливість повністю забезпечити сільгоспвиробників насінням районованих високопродуктивних сортів соєвих бобів вітчизняної селекції. А завдяки цьому можна не тільки підвищити на 10-12 центнерів середній рівень урожайності сої в країні та збільшити її валовий збір у 1,5-2 рази, а й значно підвищити рентабельність її виробництва.

Але про нинішні та майбутні соєві здобутки можна довго говорити, якщо не враховувати реалії сьогодення. За словами майже всіх операторів цього ринку, наша соя за якістю, зокрема за вмістом протеїну, поступається аналогічній продукції провідних

виробників. До того ж, вартість українських соєвих бобів та виробленого з них шроту для вітчизняних споживачів (а це передусім підприємства переробної та тваринницької галузей) є досить високою. На думку представників Союзу птахівників України, ціна на вітчизняну сою та соєвий шрот має бути на 10-15% нижчою за імпорتنу продукцію. А щоб досягти світових параметрів якості соєвого шроту, переробляти соєві боби треба тільки на промислових підприємствах. Проте до сьогодні більшу частину вироблених соєвих бобів переробляють на екструзійних установках безпосередньо в господарствах та невеликих підприємствах із подальшим використанням одержаних екструдатів у виробництві м'ясних і молочних виробів, для годівлі худоби та птиці. А обсяги промислової переробки сої на підприємствах, що входять до галузевої асоціації "Укроліапром", наразі незначні. Тому, наприклад, птахівники самотужки вирішують проблему забезпечення себе кормами, закупивши потрібне обладнання для переробки соєвих бобів та виробництва якісного шроту або імпортуючи соєвий шрот з тієї ж Бразилії-Аргентини. До речі, Союз птахівників є основним імпортером соєвого шроту в Україну, закупаючи на світовому ринку 60-70 тис.т., і за підрахунками птахівників, у 2005 році загальна потреба галузі в соєвому шроті становитиме близько 160 тис.т, з яких 70% буде вироблено з імпортової сої і тільки 30% із вітчизняної. Але це співвідношення має змінитися, адже за п'ять наступних років галузь птахівництва зобов'язалася втричі збільшити обсяги виробництва м'яса птиці в Україні. Тобто не менш ніж втричі повинно зрости й споживання шроту лише у цій підгалузі тваринництва, тому птахівники обома руками за збільшення виробництва сої в Україні, тільки належної якості й за розумну ціну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. - К.: ННЦ ІАЕ, 2005. - 292 с.
2. Моїсєєва М. Перспективи врожаю 2006 // Пропозиція. - 2006. - №3. - С. 26-31.